

Баткен мамлекеттик университетинин А. Машрабов атындагы Сүлүктү гуманитардык-экономикалык институтунун “Филологиялык жана педагогикалык билим берүү” кафедрасынын ага окутуучусу **Абдиева Айшахан Мухаматкуловнанын** 07.00.07 – этнография, этнология, антропология адистиги боюнча **“Кыргыздардын өсүмдүктөрдү таанып билүүсү жана аларды колдонуусу (XIX кылымдын аягы - XX кылымдын башы)** деген темада тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн даярдалган диссертациясынын кол жазмасына Д 07.23.674 Диссертациялык кеңешинин Эксперттик комиссиясынын мүчөсү, т.и.д., профессор **Тынчтыкбек Кадырмамбетович Чоротегиндин (Чороевдин)**

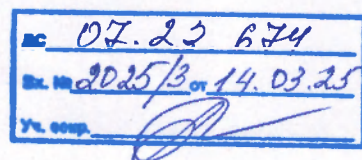
КОРУТУНДУСУ:

1. **07.00.07 - этнография, этнология, антропология адистиги боюнча даярдалган иштин Д. 07.23.674 Диссертациялык кеңешинин кароосунда коргоо укугуна дал келиши.**

Издөнүүчү А.М.Абдиеванын аталган темада жазылган кандидаттык диссертациясы Улуттук илимдер академиясынын Б. Джамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институту менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча **Д. 07.23.674** Диссертациялык кеңешинин профилдик багытына туура келет.

Каралып жаткан диссертациялык иште XIX кылымдын аягы - XX кылымдын башындагы кыргыздардын өсүмдүктөрдү таанып билүүсү жана аларды колдонуусу ар тараптуу изилденген. Диссертациялык иштин мазмуну 07.00.07 – этнография, этнология, антропология адистигинин паспортуна ылайык келет.

Илимий иштин максаты катары автор XIX к. аягы – XX к. башындагы хронологиялык алкактагы Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш аймагындагы кыргыздардын өздөрүн курчап турган өсүмдүктөрдү күндөлүк турмушта

пайдалануусун ар тараптан иликтеп көрсөтүүнү көздөгөн. Автор өзүнүн алдына койгон максатка жетүү үчүн төмөнкү милдеттерди койгон:

- тема боюнча негизги булактар менен адабияттарга комплекстүү анализ берилген;
- иликтенген аймактагы салттуу маданият, өсүмдүктөр жана алардын пайдаланылышы боюнча маалыматтарды чагылдырган көөнө жазма эстеликтерге, орто кылымдардагы тарыхый булактарга, совет мезгилине чейинки орус, чет элдик окумуштуу-саякатчылардын эмгектерине, эгемен мезгилде жазылган илимий изилдөөлөргө булакнаамалык жана тарыхнаамалык талдоолор жүргүзүлгөн;
- кыргыздардын өсүмдүктөр боюнча дүйнө таанымы жана аларды колдонуунун салттуу ыкмаларын изилдөөдө күткөн жыйынтыктарга жетүү үчүн иштин илимий-методологиялык негиздери аныкталган;
- өсүмдүктөрдөн жасалган буюмдарды жана алардын жасалыштарын изилдөө;
- дыйканчылык менен өндүрүлгөн өсүмдүктөр жана алардан жасалган буюмдардын жасалыштарын ачып көрсөтүү;
- өсүмдүктөрдү тамак-аш катары пайдаланылышы жана алардын жасалышында элдик ыкмаларын изилдөө;
- өсүмдүктөрдү дары катары пайдаланышын жана алардын жасалышынын элдик ыкмаларын иликтөө;
- өсүмдүктөрдү мал чарбачылыкта салттуу дары катары пайдаланышын ачып көрсөтүү;
- өсүмдүктөрдү тери жана жүн иштетүүдө пайдаланылышын иликтөө;
- сулуулук каражаты катары өсүмдүктөрдү пайдаланылышын ачыктоо;
- каада-салт, ырым - жырымдарда өсүмдүктөрдү пайдаланууну карап чыгуу;
- айрым өсүмдүктөрдүн жергиликтүү элдин руханий дүйнөсүндөгү ордун аныктоо.

Диссертациянын изилдөө **объекти** XIX к. аягы – XX к. башындагы Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш аймагындагы кыргыздардын өсүмдүктөрдү таанып билүүсү жана колдонуусу. Иштин предмети катары XIX к. аягы – XX к. башында Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш чөлкөмүндө жашаган кыргыздардын салттуу маданиятынын түзүмүндөгү өсүмдүктөр дүйнөсүн таанып билүүсү, аларды күндөлүк чарбада, турмуш-тиричиликте пайдалануунун салттуу ыкмалары, өсүмдүктөр дүйнөсүнөн алынуучу материалдардан жасалчу эмгек шаймандары, үй-тиричилик буюмдары, боёктор, дары-дармек, сулуулук каражаттары болуп саналат.

Иштин методологиялык негизин тарыхчы, этнолог, антропологдор тарабынан иштелип чыккан объективдүүлүк, салыштырма-тарыхый ыкма, байкоо жүргүзүү, маектешүү, ретроспективдүү ыкмалары ж.б. усулдар түздү. Эмгек 07.00.07 – этнография, этнология, антропология адистиги боюнча коюлган талаптарга жооп берет.

2. Диссертациянын темасынын актуалдуулугун автор төмөндөгүдөй негиздейт:

Азыркы ааламдашуу жана илимий техникалык өнүгүү жигердүү алгалап бараткан учурда этностор менен аларды курчап турган табигый чөйрөнүн ортосундагы мамиле актуалдуу проблемалардын бири. Жашоонун азыркы ыргагы, күндөлүк жашоого улам жаңы технологиялардын кирип жатышы өсүмдүктөр дүйнөсү, алардын элдин турмушундагы ролу тууралуу салттуу билимдердин тез унутулушуна алып келүүдө. Ошого байланыштуу акыркы жылдарда бүт дүйнөдө элдердин өсүмдүктөрдү пайдалануу тууралуу этноботаникалык маалыматтарды чогултуу жигердүү түрдө жүрүп жатат. Бүткүл дүйнөлүк саламаттык сактоо уюмунун, мамлекеттик эмес уюмдардын материалдарында чакан элдердин аймактык флораны пайдалануусунун өзгөчөлүктөрүн изилдөө зарылдыгына көп көңүл бурулууда. Элдердин ден соолугу жөнүндө кам көрүү, оорууларды салттуу ыкмалар менен дарылоо тажрыйбасын изилдөө менен гана эмес, флораны, биологиялык ар

түрдүүлүктү сактоо максаты менен да шартталган. Анткени флорага жырткычтык мамиле анын айрым түрлөрүнүн жок болушуна алып келүүдө.

Кыргыздар салттуу коомдо курчап турган чөйрөнү өзгөчө мамиле жасаган. Табияттын сырларын терең үйрөнүп, аны менен айкалышып, ага аяр мамиле жасап, флора менен фаунаны туура пайдаланып келген. Ошол себептүү кыргыздардын салттуу чарбачылыгында, күндөлүк турмуш-тиричилигинде өсүмдүктөрдү пайдалануусу жана алардын элдик маданий мураска айланышы ар тараптуу иликтөөлөрдү талап кылат.

Этностордун жаратылышты таануусунун жана пайдалануусунун салттуу системасы жаратылыш чөйрөсүнө карата ыңгайлашат. Ошондуктан, көпчүлүк окумуштуулар ыңгайлашуунун маанилүү механизми - этностук маданият, - деп эсептешет.

Бул изилдөөдө XIX к. аягы – XX к. башындагы кыргыздардын этномаданий мурасынын бири-өзүлөрүн курчап турган өсүмдүктөрдү - флораны таануусу жана аны турмуш-тиричилигинде колдонуусу болуп саналат. Кыргызстандын аймактары географиялык шарты, экономикасы боюнча бири-биринен кескин түрдө айырмаланып турат. Кыргызстандын түштүгү менен түндүгүнүн географиялык чөйрөсү жана шарты ар башка, ошого жараша экологиялык абалы да айырмаланат. Ал өз кезегинде жашаган элдин турмуш-тиричилигине жана маданиятына таасирин тийгизет. Ошону менен бирге, бул маанилүү этнологиялык маселе кыргыз таануу илиминде алигече өзүнчө изилдөө предмети боло элек.

Кыргыздардын чарбачылыкта, күндөлүк турмушта, элдик медицина жана ветеринарияда ж. б. флораны пайдалануунун кылымдар бою топтолгон элдик тажрыйбасы коомдук жана табигый илимдердин өкүлдөрү тарабынан азын-оолак изилденип келе жатат. Чет өлкөлөрдө XIX к. аягынан тарта, постсоветтик республикаларда XX к. акырынан тарта бул багытта атайын изилдөөлөр жүргүзүлүүдө жана бир топ илимий эмгектер жарыяланган, тактап айтканда, “Этноботаника” илимий багыты калыптанып жатат. Бул

багытта жогоруда айтылгандай Кыргызстанда алгачкы кадамдар жасалды, бирок атайын изилдөөлөр жок.

3. Илимий жыйынтыктары.

Диссертациянын темасы боюнча жүргүзүлгөн иликтөөлөрдүн негизинде бир катар жобо чыгарылган. Алар төмөнкүлөр:

1-жыйынтык. Автор тарабынан теманын актуалдуулугу конкреттүү көрсөтүлгөн. Изилдөөнүн максаттары жана тапшырмалары туура коюлган.

2-жыйынтык. Аткарылган эмгек кыргыз этнология илиминде XIX к. аягы - XX к. башында Фергана өрөөнүнүн түштүк-батышындагы кыргыздардын флораны күндөлүк турмуш-тиричиликте пайдалануусун атайын өзүнчө изилдөөгө аракет жасаган алгачкы эмгек болуп саналат.

3-жыйынтык. XIX к. аягы – XX к. башында Фергана ороонунүн түштүк-батыш аймагындагы мелүүн жана ысык алкакта өскөн өсүмдүктөрдүн түрлөрү, сапаттары, табигый жана колдо өстүрүлгөн флораны салттуу чарбада, турмуш-тиричиликте кандай форма жана мазмунда керектелүүсү ар тараптан изилденген.

4-жыйынтык. Мал чарбачылыгында пайдаланылуучу флорадан жасалган буюмдар жана шаймандар жана аларды жасоонун элдик ыкмаларынын аймактык өзгөчөлүктөрү этнографиялык талаа материалдарынын негизинде каралган.

5-жыйынтык Пайдалуу өсүмдүктөр аныкталып, жергиликтүү калкты сурамжылоо аркылуу элдик тажрыйба иликтенген.

6-жыйынтык. Өсүмдүктөрдүн элдик же кыргызча аттарын ботаникалык тил (латынча жана орусча аталыштары табылган) менен салыштырып таап, илимий мазмуну жана функциясы менен айкалыштырылган, алар изилдөөдө көрсөтүлгөн.

7-жыйынтык. Дыйканчылык иштеринде пайдалануучу өсүмдүктөрдөн жасалган турмуш-тиричилик буюмдары, шаймандар, идиш-аяктар жана аларды жасоонун элдик ыкмаларынын аймактык өзгөчөлүктөрү этнографиялык талаа материалдардын негизинде изилденген.

8-жыйынтык. Кыргыздар флораны тамак-аш, дары каражаты катары күндөлүк тиричиликте пайдаланышы жана жасалышынын элдик ыкмалары изилденген.

9-жыйынтык. Кыргыздар турмуш-тиричиликте флораны тери жана жүн иштетүүдө боёк катары даярдоо тартиби жана буюмдарга ар түрдүү түс берүү ыкмалары ачып көрсөтүлгөн.

10-жыйынтык. Ошону менен бирге, бул илимий маселе башка түрк тилдүү жана кошуна элдерде өсүмдүктөрдүн аталышы, колдонуу ыкмалары менен салыштырылып каралган;

11-жыйынтык. Кыргыз элинин өсүмдүктөргө байланышкан ырым-жырымдары, каада-салттары жана дүйнө таанымдары чагылдырылган.

4. Диссертациядагы ар бир жыйынтыктын жана корутундунун (илимий жоболордун) негиздүүлүгүнүн жана ынанымдуулугунун деңгээли.

1-жыйынтык. Ар бир жыйынтыктын негиздүү далилдөөгө далалат жасаган. А.М.Абдиеванын жазма, этнографиялык, фольклордук материалдарды тартуу менен колдонгон изилдөө ыкмалары диссертациялык иштин максатын жана милдеттерин ишке ашырууда өбөлгө түзгөн.

2-жыйынтык. Диссертация бир катар жаңы илимий жыйынтыктарга ээ, бул автордун этнология илиминин өнүгүүсүнө кошкон жеке салымы тууралуу кабар берип, иштин ички биримдигин далилдеп турат.

3-жыйынтык. Стационардык үч изилденген калктуу конуштан жыйналган маалыматтардын негизинде Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш аймагындагы кыргыздардын салттуу коомундагы өсүмдүктөрдү пайдалануусуна мүнөздөмө берилген.

3-жыйынтык. Азыркы мезгилге чейин белгисиз болгон, же толук маалымат берилбей келген өсүмдүктөрдөн жасалган сулуулук каражаты катары жана дарылык максатта да пайдаланылып келген кошулмалардын (порошок) курамы аныкталып, аларды жасоо ыкмалары илимий анализдин негизинде, толукталып, сүрөттөрү жана видеолору менен көрсөтүлгөн.

4-жыйынтык. Иликтен аймактагы кыргыздардын өсүмдүктөргө карата жасаган ырым-жырымдары, каада-салттары жана дүйнө таанымдары элдик оозеки чыгармалардын (макал-лакаптарда, ырларда, эпостордо, төкмө акындардын ырларында жаратылышка мамиле, чөптөрдүн, жыгачтардын касиеттери, дары чөптөр тууралуу маалыматтар табууга болот), талаа материалдарынын негизинде тастыкталган.

5. Диссертациялык иштеги ар бир илимий жыйынтыктын (жобонун), корутундунун жаңычылдыгынын деңгээли. Диссертация бир катар жаңы илимий жыйынтыктарга ээ, бул автордун этнология илиминин өнүгүүсүнө кошкон жеке салымы тууралуу кабар берип, иштин ички биримдигин далилдеп турат.

Этнографиялык планда аталган маселе алгачкы жолу изилденип жаткандыктан жаңы болуп эсептелет.

Ата-мекендик жана эл аралык илимде бул тема фрагментардуу жана үстүртөн каралгандыктан жарым-жартылай жаңы болуп эсептелет.

6. Диссертациянын илимий-практикалык маанисин ачууда, изилдеген маселелерди чечүүдө чыгарылган жыйынтыктардын ички биримдигин жана багыттуулугун баалоо.

XIX к. аягы – XX к. башында Фергана ороонунүн түштүк-батыш кыргыздарынын өсүмдүктөрдү таанып билүүсү, жүргүзгөн чарбачылыгы, чарбачылыкта пайдаланган буюм-тайымдары, шаймандары, аларды жасоонун салттуу ыкмалары, өсүмдүктөрдү тиричиликте тамак-аш, дары каражаты катары үнөмдүү жана аяр пайдаланышы жөнүндө, кыргыздардын табигый шарт, айлана-чөйрө менен бир эриш-аркак болуп жашагандыгы далилденген.

Бул азыркы жана кийинки муундарды жаратылышка аяр мамиле жасоого үйрөтөт. Жаратылыш, андагы флорага аяр мамиле жасалбаса, ал өз кезегинде адамзатка чоң зыян келтирет. Жаратылыш, флора бузулса элдин ар

тараптан өсүп-өнүгүшү толук болбойт. Курчап турган флорага мамлекеттин жарандары этият мамиле кылуусуна аз да болсо жардам берет.

Изилдөөнүн илимий-теориялык жыйынтыктары кыргыз элинин салттык маданияты, өсүмдүктөр боюнча тарыхый адабияттардын тизмесин толуктап, кыргыздардын дүйнө таанымынын мыкты деңгээлде өнүккөндүгү тууралуу маалыматтарды берип, түшүнүктөрүн кеңейтет. Диссертациялык иштин материалдары менен негизги жоболору коомдук илимдер, табигый илимдер тармагында, ошондой эле орто жана жогорку кесиптик окуу жайлары үчүн дарстарды, атайын курстарды, окуу китептерди, усулдук колдонмолорду даярдоодо кеңири колдонулушу мүмкүн.

Бул эмгек тарыхчыларга, этнографтарга, жалпы илим иликтоочүлөргө жана көркөм өнөр менен эмгектенишкен кесип ээлерине да баалуу материал боло алат. Изилдөөнүн жыйынтыктары кыргыз элинин этномаданиятын, колдонмо өнөрүн окутууда, этнография жана атайын курстарды студенттер үчүн окууга, жалпы эле билим алган окуучуларга, жаштарга сунуштаса болот. Бул эмгектин жыйынтыктары жалпы эле коомчулукка, эс тарткан адамдарга, үй-бүлөлөргө керек болушу абзел.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна туура келиши.

Диссертациянын максаты жана милдеттерине авторефераттын текстинде чагылдырылган материалдар толугу менен жооп берет. Автореферат кыргыз, орус жана англис тилдеринде бири-бирине мазмундук жагынан окшош (идентивдүү) резюмелер менен жабдылган.

8. Диссертациянын мазмунундагы жана аны жабдуудагы кемчиликтер жана изденүүчүгө сунуштар.

Илимий изилдөөдө кетирилген кээ бир кемчиликтерди же өксүктөрдү жоюу үчүн айрым сунуштарым төмөндөгүдөй:

1. Диссертациялык иштин киришүү бөлүгүндө эмгектин актуалдуулугун толук, кеңири ачып берүүнү сунуштайт элем.

2. Кыргызстандын түндүк бөлүгүндөгү өсүмдүктөр дүйнөсү, дары чөптөр боюнча постсоветтик мезгилдеги изилдөөлөрдү, этноботаника боюнча илимий эмгектерди, алардын изилдениши туурасында, маселен, Кыргызстанда башка илимий тармакта жакталган эң соңку диссертациянын аталышын жана сыпаттамасын тарыхнаамалык параграфка киргизүү зарыл.
3. Диссертацияда бир канча өсүмдүктөрдүн сүрөттөрү жыйналган, видеого тартылган, этнографиялык экспедициянын алкагында көптөгөн экспонаттар топтолуп, “Этно плюс” этнографиялык борбор түзүлдү деп берилген. Ошол дары чөптөрдү, экспонаттардын кайсы бир бөлүктөрүн заттык үлгү катары алып келип, жактоо маалында көрсөтсөңүз да жакшы болмок. Бул табылгаларыңыз иштин маанилүүлүгүн жана даректүүлүгүн арттырат.
4. Изденүүчү диссертациянын 5 - бабынын 2-параграфында Кыргызстандын түштүк-батыш бөлүгүндөгү кыргыз элинде гана кездешип келген өсүмдүктөрдү сулуулук каражаты катары пайдалануусу боюнча кызыктуу маселеге токтолгон. Анда аялдардын тиштерин бойоосу, “тиш калы” деп аталган каражаттын кошулмалары жөнүндө унутта калган баалуу маалыматтар камтылат. Аталган кошулманын аялдардын тиштерин бекем сактоодо, ооз көңдөй ооруларынын алдын алуусу жана башкалар туурасында сейрек маалыматтар кездешет. Бул кошулмалар учурда табылбайт. Бирок, диссертациянын тиркемесинде тиш калын турмуштук тажрыйба катары колдонуу боюнча видео шилтемени көрүүгө болот. Мен авторго тиш калы боюнча прагматикалык (иштиктүү) сунуш бергим келет. Ошол кошулманы Кыргызпатентте заттык курамды ойлоп табуу ыкмасы катары өзүңүздүн атыңыздан каттатсаңыз сонун болмок. Сиздин этнографиялык табылган автордук укуктук жактан тастыкталышы керек деп ойлоймун.

5. Колдонулган адабияттарга чет элдик адабияттарды сөзсүз түрдө жана арбын кошууну сунуштаймын.
6. Диссертация менен авторефератта кездешүүчү терминдик ж.б. дал келишпестик, техникалык каталарды карап, сөзсүз оцдоп чыгуу зарыл.

9. Изденүүчүнүн баштапкы материалдары менен таанышуунун жыйынтыктары:

1. Изденүүчү диссертациянын үстүнөн он үч жылдан ашуун убакыт эмгектенген (2012-ж. бери).
2. Диссертант эл аралык экспедициялардын составында жана индивидуалдуу түрдө Кыргызстандын аймагында, жана Баткен облусундагы айылдарда талаа материалдарын чогулткан, аткарылган иштери жөнүндө тиркемедеги сүрөттөр, видеолор далил.
3. Диссертация БатМУнун М. М. Таиров атындагы Кызыл-Кыя гуманитардык-педагогикалык институтунун Гуманитардык факультетинин Кыргыз тили жана тарых кафедрасынын, БатМУ А. А. Машрабов атындагы Сүлүктү гуманитардык-экономикалык институтунун Педагогика жана экономика факультетинин Филологиялык жана педагогикалык билим берүү кафедрасынын кеңейтилген жыйынынын 2024-жылдын 12-июнунда талкууга алынган.

10. Диссертациянын жыйынтыктарынын жана корутундусунун автордун тематика боюнча жарыялаган эмгектеринде тастыкталышы.

А.М.Абдиеванын илимий макалалары кандидаттык диссертациясынын темасынын алкагында жарыяланып, андагы көтөрүлгөн маселелерди чагылдырып турат. Алар Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын талаптарына толук жооп берет.

1. Абдиева, А. М. Түштүк-батыш чөлкөмүндөгү кыргыздардын XIX к. аягы - XX к. башындагы дан эгиндеринен даярдалган тамак-аштары [Текст] / А. М. Абдиева. //

Наука и новые технологии. - Бишкек, 2014. - № 7. - 113-116-б. <http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2014/7/113-116.pdf>. - Загл. с экрана.

2. Абдиева, А. М. Кыргыздардын өсүмдүктөрдү сулуулук каражаты катары пайдаланышы (Баткен жергесинин талаа материалдарынын негизинде) [Текст] / А. М. Абдиева // Изв. ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек, 2015. - № 11. - 102-105-б.

<http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2015/11/102-105.pdf>. - Загл. с экрана.

3. Абдиева, А. М. Түштүк-батыш кыргыздардын турмуш-тиричилигинде жыгачтан жасалган буюмдардын колдонулушу. [Текст] / А. М. Абдиева. // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - Бишкек, 2016. - № 8. - 246-250-б.

<http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2016/8/nntiik-2016-N8-246-250.pdf>. - Загл. с экрана.

4. Абдиева, А. М. Кыргыздардын өсүмдүктөрдү салттуу дары катары пайдаланышы [Текст] / А. М. Абдиева. // Изв. ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек, 2016. - №10. - 184-187-б. <http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2016/10/ivk-2016-N10-184-186.pdf>. - Загл. с экрана.

5. Абдиева, А. М. Кыргыздардын XIX к. аягында жана XX к. башында өсүмдүктөрдү таануусу жана аларды пайдалануусу [Текст] / А. М. Абдиева // Ж. Баласагындын 1000 жылдыгына арналган V “Кыргыз жана Карахандар каганаттары”. - Бишкек, 2016. - 363-367-б. <https://drive.google.com/file/d/1-VrrAAUmzgxC8sSFPHADtneGKJoHvKNX/view?usp=sharing>. - Загл. с экрана.

6. Абдиева, А. М. Кыргызстандын түштүк-батыш чөлкөмүндөгү кыргыздардын XIX к. аягы жана XX к. башындагы дан өсүмдүктөрүнөн даярдалган азыктары жана ага байланыштуу жөрөлгөлөрү [Текст] / А. М. Абдиева. // ОшМУнун жарчысы. 2017. - 6-11-б. https://drive.google.com/file/d/1_oJ9SW4wj_PTHGSSWPa2pY_nNvKJ0HPR/view?usp=sharing. - Загл. с экрана.

7. Абдиева, А. М. Флорадан жасалган элдик маданий буюмдар жана алардын жасалыштары (XIX кылымдын аягы жана XX кылымдын башында түштүк-батыш кыргыздардын материалдарында) [Текст] / А. М. Абдиева, Э. Т.Мажитова // Изв. ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек, 2018. - №5. - 100-103-б.

<http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2018/5/100-103.pdf> - Загл. с экрана.

8. Абдиева, А. М. XIX кылымдын аягында жана XX кылымдын башында Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш чөлкөмүндө жашаган кыргыздардын флораны дары катары пайдаланышы [Текст] / А. М. Абдиева. // Изв. ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек, 2019. - №11. - 92-96-б. [ИВК_11_2019_год_92-96.pdf](http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2019/11/ivk-2019-N11-92-96.pdf). - Загл. с экрана.

9. Абдиева, А. М. Кыргыздардын тери иштетүүдө өсүмдүктөрдү пайдалануусу (XIX к. аягы жана XX к. башында түштүк-батыш кыргыздарынын талаа материалдарында) [Текст] / А. М. Абдиева // Изв. ВУЗов Кыргызстана. - Бишкек. 2019. - №11. - 101-104-б. http://www.science-journal.kg/media/Papers/ivk/2019/11/%D0%98%D0%92%D0%9A_-_11_2019_%D0%B3%D0%BE%D0%B4_101-104.pdf. - Загл. с экрана.

10. Абдиева, А. М. Кыргыздардын флораны дары катары пайдаланышы жана алардын жасалышынын элдик ыкмалары (XIX кылымдын аягы - XX кылымдын башында Фергана өрөөнүнүн түштүк-батыш чөлкөмүндөгү кыргыздардын талаа материалында) [Текст] / А. М. Абдиева // Кыргыз Респ. Жогорку аттестациялык комис. Кырг. Респ. илимий изилдөөлөр электрондук журн. 2021. – 2 бөлүм, № 2. - Режим доступа: <http://surl.li/nmwnfa>

11. Абдиева, А. М. Батыш жана орус окумуштуулары тарабынан Фергана өрөөнүндөгү флоранын изилдениши (XIX кылымдын аягы жана XX кылымдын башы). [Текст] / А. М. Абдиева // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Бишкек. 2021. - №8.-38-41-б. http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntiik/2021/8/%D0%9D%D0%9D%D0%A2_-_8_2021_38-41.pdf - Загл. с экрана.

12. Абдиева, А. М. Kyrgyz use of flora as medicines and folk methods in their manufacture (in the field materials of the kyrgyz in the southwestern region of the Ferghana valley in the late xix – early xx centuries) [Текст] / А. М. Абдиева // Бюл. науки и практики. – Нижневартовск, 2022. – Т. 8, № 6. – С. 54–59.

[.https://cyberleninka.ru/article/n/the-use-of-medicinal-plants-by-the-kyrgyz-of-the-southwestern-part-of-the-ferghana-valley](https://cyberleninka.ru/article/n/the-use-of-medicinal-plants-by-the-kyrgyz-of-the-southwestern-part-of-the-ferghana-valley). - Загл.с экрана.

13. Абдиева, А. М. Способы использования растений юго-западных кыргызов обработке шкур в конце XIX и начале XX веках (на основе полевого материала Баткенского региона). [Текст] / А. М. Абдиева // Бюл. науки и практики. – Нижневартовск. 2022. - № 6. - С. 769-773. https://cyberleninka.ru/viewer_images/19373887/f/1.png. - Загл. с экрана.

14. Абдиева, А. М. Флора жана анын улуттук оюндарда колдонулушу (түштүк-батыш кыргыздарын талаа материалдарында) [Текст] / А. М. Абдиева. // Alaroo academic studies. - Бишкек, 2022. - №2.-С.200-206. <https://drive.google.com/file/d/1vO8nW2jcp4kHRQEB9baRco4OXwxOMesk/view>. - Загл. с экрана.

15. Абдиева, А. М. Кочевая культура кыргызов в фокусе международном экспедиции “Большой Алтай”. [Текст] / А. М. Абдиева // Наука, новые технологии и

инновации Кыргызстана.2022.-№2.-С.159-164.http://www.science-journal.kg/media/Papers/nntilk/2022/2/%D0%9D%D0%9D%D0%A2_-2_2022_%D0%B3%D0%BE%D0%B4_%D0%A1%D1%83%D0%BB%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83._PDF_159-164.pdf. - Загл. с экрана.

16. Абдиева, А. М. Кыргыздардын салттуу дарыгерчилигинде өсүмдүктөрдү таанып билүүсү (баткен облусундагы тарыхый-этнографиялык изилдөөлөрдүн негизинде) [Текст] / А. М. Абдиева // ОшМУнун жарчысы. Тарых. - Ош, 2023. - №1 (2). - Режим доступа: <https://cyberlemnka.ru/article/n/kyrgyzdardyn-saltnuu-darygerchiliginde-s-md-kt-rd-taanyp-bil-s-batken-oblusundagy-taryhyu-etnografiyalyk-izild-l-rd-n-pegizinde>. – Загл. с экрана.

17. Абдиева, А. М. Кыргыздардын элдик дарыгерчиликте “күчала” өсүмдүгүн пайдалануусу [Текст] / А. М. Абдиева / ОшМУнун жарчысы. Тарых. – Ош, 2023. - №1 (2). - С. 57-61. <https://journal.oshsu.kg/index.php/history/article/view/837>. – Загл. с экрана.

18. Абдиева, А. М. Советтик, постсоветтик окумуштуулардын өсүмдүктөр дүйнөсүн таанып билүү боюнча изилдөөлөрү [Текст] / А. М. Абдиева, Ж. Т. Рысбаева, Миталип у. А. / ЖАМУнун жарчысы. – 2024. - №3-2 (62). - Режим доступа: <https://drive.google.com/file/d/18M5KC31ubLDhDnRxVC9g2m40ZghOD1Hf/view?usp=sharing>. - Загл. с экрана.

19. Абдиева, А. М. Использование растений при лечении домашних животных у кыргызов Ферганской долины [Текст] / А. М. Абдиева, В. Э. Анарбекова, А. А. Асанканов, И. И. Назаров, Ч. Т. Сатыбалдыева. / «Этнография Алтая и сопредельных территорий в дискурсе новационных и традиционных подходов: антропологическое измерение региональной истории и культуры народов». Материалы 12-Междунар. научн. конф, г. Барнаул, 29-30-окт. 2024 г. – Барнаул, 2024. - Вып. 12. -С.64-68. <https://drive.google.com/file/d/1BZxGxpm910-dKHD3026FHn47N-kpdrEY/view?usp=sharing>. Загл. с экрана.

Жалпысынан, диссертациялык эмгек теориялык жана методологиялык жетиштүү деңгээлде, илимий жатык тилде жазылган. А.М.Абдиеванын кандидаттык диссертациясы – КР ЖАКтын талаптарына толук шайкеш, өз алдынча жазылган илимий иш. Жогоруда белгилегендерди эске алып, изденүүчү **Айшахан Мухаматкуловна Абдиева айымдын “Кыргыздардын өсүмдүктөрдү таанып билүүсү жана колдонуусу (XIX кылымдын аягы - XX кылымдын башы)”** аттуу темадагы 07.00.07 –

этнография, этнология жана антропология адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн даярдалган диссертациясынын кол жазмасын корутундубуздагы белгиленген кемчиликтерди жоюу, сын пикир, сунуштарды жана каалоолорду эске алуу шарты менен Улуттук илимдер академиясынын Б. Жамгерчинов атындагы Тарых, археология жана этнология институту менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу Д 07.23.674 Диссертациялык кеңешинде коргоого сунуш кыламын.

11. Жетектөөчү мекемени, расмий оппоненттерди дайындоону сунуштоонун негиздүүлүгү.

Жетектөөчү мекеме катары И. Арабаев атындагы КМУну сунуштайм, ал мекемеде квалификациясы боюнча бул ишке туура келген адистердин саны жетиштүү деп эсептейм. Расмий оппонент катары төмөнкү талапкерлерди: тарых илимдеринин доктору, профессор Сулайман Кайыповду, тарых илимдеринин кандидаты, доцент Назгүл Рысмендеевану сунуштайм.

Эксперттик комиссиянын мүчөсү:

тарых илимдеринин доктору,

Ж.Баласагын атындагы КУУнун профессору _____:

Тынчтыкбек Кадырмамбетович Чороев (Чоротегин)

05.03.2025.

Бишкек шаары, Кыргыз Республикасы.

КУУнун профессору Т. К. Чороевдин (Чоротегиндин) колун тастыктайм:

КТБ Башчысы: